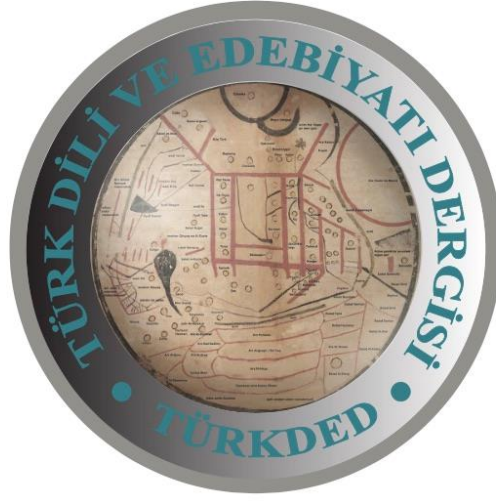

KARACA, SONGÜL (2025), SÛFİLER ANSİKLOPEDİSİ (FÛTÛHU'L-MÜCÂHİDÎN), İSTANBUL: KETEBE YAYINLARI, 439-420 s., ISBN:978-625-6698-53-6 (1.c), 978-625-6698-54-3 (2.c)

NİSA NUR TÜFEKÇİ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
*Graduate Student, Recep Tayyip Erdogan University, Faculty of Arts and Sciences,
Departments of Turkish Language and Literature*

nisanur_tufekci23@erdogan.edu.tr

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Dergisi-Journal of Turkish Language and Literature
TÜRKDED-10, Haziran/June 2025 Rize

Makale Türü-Article Types : Kitap İncelemesi – Book Review
Geliş Tarihi-Received Date : 15.05.2025
Kabul Tarihi-Accepted Date : 26.06.2025
Sayfa-Pages: 71-74.

Atıf/Citation: Tüfekçi, Nisanur, (2025), “Karaca, Songül (2025), Sûfiler Ansiklopedisi (Fûtûhu'l-Mücâhidîn), İstanbul: Ketebe Yayınları, 439-420 S., Isbn:978-625-6698-53-6 (1.C), 978-625-6698-54-3 (2.C)” *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 6/1: 71-74.

KARACA, SONGÜL (2025), SÛFÎLER ANSİKLOPEDİSİ (FÛTÛHU'L-MÛCÂHİDÎN), İSTANBUL: KETEBE YAYINLARI, 439-420 s., ISBN:978-625-6698-53-6 (1.c), 978-625-6698-54-3 (2.c)

Nisa Nur TÜFEKÇİ *

16. yüzyılda yaşamış olan Lâmiî Çelebi, Türk edebiyatının köklü geleneği içerisinde yer alan ve oldukça zengin bir edebî birikime sahip devrinin en velut müelliflerinden biridir. Telif ettiği çok sayıdaki özgün eserinin yanı sıra, özellikle Molla Câmî'den yaptığı tercümelerle tanınan Lâmiî, bu yönüyle “Câmî-i Rûm” ünvanıyla anılmıştır. Söz konusu ünvanın verilmesine vesile olan önemli çalışmalardan biri de 1521 yılında tamamladığı *Nefehâtü'l-Üns Tercümesi* olarak bilinen *Fütûhu'l-Mücâhidîn li-Tervîhi Kulûbi'l-Müşâhidîn* adlı eseridir (Karaca, 2025:21). Bu eser, Türk edebiyatındaki ikinci; Anadolu sahasındaki ilk Türkçe sûfî tabakât kitabı olması hasebiyle ayrı bir öneme sahiptir. Kendisinden sonra kaleme alınan bütün sûfî tabakât eserlerine kaynaklık eden ve tasavvuf tarihi araştırmaları için büyük önem arz

eden bu eser, birçok açıdan dikkate değerdir (Karaca, 2025:21). *Fütûhu'l-Mücâhidîn li-Tervîhi Kulûbi'l-Müşâhidîn* adlı eser 2019 yılında Songül Karaca tarafından, “*Lâmiî Çelebi, Fütûhu'l-Mücâhidîn Li-Tervîhi Kulûbi'l-Müşâhidîn (Nefehâtü'l-Üns Tercümesi): İnceleme, Tenkitli Metin, Sözlük, Dizin*” başlıklı bir doktora tezi olarak hazırlanmıştır. Bu akademik çalışmanın akabinde ise Karaca, eserin diliçi çevirisini “*Sûfîler Ansiklopedisi (Fütûhu'l-Mücâhidîn)*” başlığıyla yayımlayarak eseri daha geniş bir okur kitlesine ulaştırmıştır. Nitekim eserin ön sözünde ifade ettiği üzere “*Günümüz Türkçesine yapılan çevirilerin kültürel bellek aktarımı içeren bir işleve sahip olmaları gerekmektedir. Bir dilin söz dizimi ve sık kullanılan kelimeleri, 50 yılda bile dönüşüm yaşayabiliyorken 500 yıl önce yazılmış tercüme bir eserin akıcı bir şekilde çevrilmesi, birebir çeviriyi imkânsız kılmaktadır*” (Karaca, 2025:22).” Bu nedenle yazar, çeviri sürecinde çağdaş okurun metni daha iyi anlayabilmesi amacıyla işlevsel bir çeviri yöntemi kullanmıştır.

Eser, iki ciltten müteşekkil olup Ketebe Yayınları tarafından neşredilmiştir. Birinci cildi 439, ikinci cildi ise 420 sayfadan oluşan eser, fiziksel olarak iki ayrı ciltte yayımlanmış olsa da içerik ve yapı bakımından bütüncül bir eser hüviyetindedir. Eserin iki cilt hâlinde tertip edilmesi, okuyucunun kitabı daha rahat kullanmasına olanak tanımıştır. Nitekim 800 küsur sayfalık bir eseri elde tutup okumak, okuyucu için zorluk çıkarabilmektedir.

Eser şu bölümleri içermektedir: İçindekiler, ön söz, giriş, *Fütûhu'l-Mücâhidîn li-Tervîhi Kulûbi'l-Müşâhidîn* hakkında, kaynakça, *Fütûhu'l-Mücâhidîn li-Tervîhi Kulûbi'l-Müşâhidîn* diliçi nesir çevirisi ve dizin olmak üzere, her biri alt başlıklarla desteklenmiş bir yapı arz

* Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı nisanur_tufekci23@erdogan.edu.tr

etmektedir. Giriş kısmında yazar, alt başlıklar dâhilinde “Sûfî Tabakât Geleneği”, “Lâmiî’nin Hayatı” ve “Lâmiî’nin Eserleri” başlıklarına yer vermektedir. “Sûfî tabakât geleneği” ifadesini akademik yayınlarda ilk defa kullanan yazar, önce sûfî tabakât kitaplarının nasıl bir tür olduğundan bahseder. Buna göre sûfî tabakât kitapları, İslamiyet’in ilan edildiği 7. yüzyıldan bu yana, yaşantıları ve tarihsel kimlikleri itibarıyla birçok Müslüman’ı etkilemiş şahsiyetlerin hayatlarını konu edinen bir tür olarak tanımlanır. Bu şahsiyetlerin nasıl bir yaşam sürdüğü, ne tür sözler söylediği ve ne gibi kerametler gösterdiği; yalnızca mutasavvıfların değil, tasavvufa ilgi duyan geniş bir çevrenin dikkatini çekmiştir. Tabakât kitapları, söz konusu şahsiyetlerin ne zaman ve nasıl yaşadıkları, hangi düşünceleri dile getirdikleri gibi bilgileri içeren eserlerdir. Yazar, bu çerçevede tabakâtın ilk örneklerine değinmekte; ayrıca Türk edebiyatında kaleme alınan sûfî tabakât kitaplarının hangi yüzyılda ortaya çıktığını ve bu eserlerin kimler tarafından yazıldığını da belirtmektedir.

“*Fütûhu’l-Mücâhidîn li-Tervîhi Kulûbi’l-Müşâhidîn* Hakkında” bölümünde eser, alt başlıklar halinde ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır. İlk olarak, *Fütûhu’l-Mücâhidîn*’in menşeiini oluşturan Sülemî’nin *Tabakâtü’s-Sûfiyye* eseri tanıtılmaktadır. Ardından Sülemî’nin yazmış olduğu ilk tabakât kitabını, kendi dönemine kadar yaşamış sûfîleri de ekleyerek genişleten Herevî’nin *Tabakâtü’s-Sûfiyye* eseri ile Molla Câmi’nin ünlü eseri *Nefehâtü’l-Üns* açıklanmıştır. Bu bağlamda, *Fütûhu’l-Mücâhidîn*, Lâmiî’ye kadar üç farklı müellifin katkılarıyla zenginleşmiş ve böylelikle bir sûfî tabakât zinciri hâlini almıştır. Bu üç eser tanıtıldıktan sonra, “Eserin Türü” bölümünde ise *Fütûhu’l-Mücâhidîn*’in tercüme mi yoksa tezkire mi olduğu hususuna değinilmiştir. Akabinde “Eserin Yazılış Sebebi ve Adı” bölümünde Lâmiî’nin yakın çevresinin *Nefehâtü’l-Üns*’ü önemli bir eser olarak değerlendirdiği ve bu eserin Türkçeye tercüme edilmesi yönünde Lâmiî’ye talepte bulundukları, Lâmiî’nin ise başlangıçta kendisini bu işe layık görmeyerek teklifi geri çevirdiği belirtilmektedir. Ancak bu gerekçelerin Lâmiî’nin çevresi tarafından kabul edilmediği ve söz konusu kişilerin, eserin Anadolu’daki taliplere bir hediye olması amacıyla tercüme işini üstlenmesini ısrarla talep ettikleri vurgulanmaktadır. Bu ısrarları Allah’tan gelen bir işaret olarak değerlendiren Lâmiî’nin, gönlünün bu işe yönelmesi için istihareye yattığı ve istihare sonucunun kalbini tatmin etmesiyle birlikte *Nefehâtü’l-Üns*’ü tercümeye başladığı aktarılmaktadır.

Fütûhu’l-Mücâhidîn, Câmi’nin *Nefehâtü’l-Üns*’ünün ilaveli tercümesidir. Bundan dolayı bu eser, *Nefehâtü’l-Üns* Tercümesi veya *Terceme-i Nefehâtü’l-Üns* diye de bilinir. Fakat Lâmiî’nin, *Nefehâtü’l-Üns*’ü tercüme ederek *Fütûhu’l-Mücâhidîn li-Tervîhi Kulûbi’l-Müşâhidîn* adını verdiği, eseri 1521 yılında tamamlayıp Kanûnî Sultan Süleyman’a takdim ettiği, bu tarihin de Kanûnî Sultan Süleyman’ın Belgrad Kalesi’ni fethettiği döneme tekabül ettiği belirtilmektedir. Ayrıca Lâmiî’nin, *Fütûhu’l-Mücâhidîn*’de Belgrad Kalesi’nin fethine dair iki mısra ile tarih düşürdüğü de zikredilmektedir. Yazar, kitabında bu iki mısrayı ebced hesabıyla gösterip eserin tamamlandığı tarihin böyle önemli bir tarihe denk gelmesi sebebiyle Lâmiî’nin eserin adını da buradan hareketle verdiğini belirtmekte ve Lâmiî’nin esere özel bir ad vermesinden dolayı araştırmacıların bu eserden faydalanırken *Fütûhu’l-Mücâhidîn li-Tervîhi Kulûbi’l-Müşâhidîn* adını kullanmaları gerektiğini önermektedir. Çünkü Lâmiî’nin, eseri oldukça genişlettiği, eserden faydalanan araştırmacıların Câmi’de olmayan kısımları Câmi’yi referans göstererek vermemeleri gerektiği ve Lâmiî’nin telif ettiği kısımlara dikkat edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

“*Fütûhu’l-Mücâhidîn*’in Mukaddimesi ve Lâmiî’nin Esere Katkıları” bölümünde ise Lâmiî’nin yaptığı ilavelerin esere telif-tercüme mahiyeti kazandırdığı ifade edilmektedir. Yazar,

Fütûhu'l-Mücâhidîn'e bakıldığında iki tür ilavenin yapıldığını belirtir: Bunlardan ilki, eserin metnine dâhil edilen ilaveler; diğeri ise haşiyelerde yer alan minhûvatlardır. Lâmiî'nin hem metin hem de minhûvat aracılığıyla eseri zenginleştirdiği dile getirilmektedir. Lâmiî ve Câmî'nin mukaddimelerinin başlangıçlarının farklı olduğu belirtilmekte ve Lâmiî'nin, Câmî'nin mukaddimesine benzer bir şekilde yazdığı; ancak bunun birebir bir tercüme değil, daha çok kendi üslubuyla aktarım olduğu söylenmektedir. Yazar, eserin mukaddimesinin büyük bir önem taşıdığını, Câmî'nin 28 sayfa olan mukaddimesini Lâmiî'nin 85 sayfaya çıkardığını zikreder. Ayrıca *Fütûhu'l-Mücâhidîn*'in mukaddimesinin müstakil bir yazma eser hâlinde üç nüshasının bulunmasının da bu kısmın önemini gösteren bir diğer husus olduğunu ifade eder. Devamında ise Lâmiî'nin mukaddime kısmına yaptığı ilaveler ele alınmaktadır. Eserin anlaşılır ve sade bir dille yazılmış olması nedeniyle özellikle tekke çevreleri başta olmak üzere farklı bölgelerde yaygınlık kazandığına; yaklaşık doksan civarında nüshasının bulunmasının ise eserin tanınırlığına ve yaygınlığına işaret etmiştir. Lâmiî, Câmî'nin *Nefehâtü'l-Üns*'ünde yer almayan ve çoğunluğu Anadolu'da yaşamış olan 36 sûfiyi araştırarak, haklarında güvenilir bilgiye ulaştığını düşündüğü bu sûfileri kendi eserine dâhil etmiştir. Eserde toplam sûfi sayısı 646'ya çıkarılmıştır. Lâmiî'nin *Fütûhu'l-Mücâhidîn*'e eklediği ilk sûfinin Câmî olduğu belirtilmiş ve Lâmiî'nin metne dâhil ettiği sûfiler, "Diğer Katkıları" başlığı altında tek tek sıralanmıştır. Söz konusu sûfiler, daha çok Anadolu sahasında tanınan şahsiyetlerdir. Bu bağlamda yazar, Lâmiî'nin esere yaptığı tüm ilaveleri okuyucuya açık bir şekilde sunmuştur. Câmî, eserini tarikatların kurumsallaştığı ve tasavvufun en büyük eserlerinin verildiği bir dönemde kaleme almıştır. Bu durum *Nefehâtü'l-Üns*'ün hem kronolojik hem de tarikat çevrelerine yani muhite göre yazılan bir mahiyet kazanmasına vesile olmuştur. Lâmiî'nin de bu ilaveleri, Câmî'nin metninde olduğu gibi muhit ve kronoloji esasına göre düzenlediği ifade edilmektedir.

"*Fütûhu'l-Mücâhidîn*'in Yazma Nüshaları" bölümünde yazar, eserin müellif hattı nüshasına ulaşamamakla birlikte, 74'ü yurt içinde, 18'i yurt dışında olmak üzere toplam 92 yazma nüshasını tespit ettiğini belirtmiştir. Hazırlamış olduğu doktora çalışması kapsamında ise 73'ü yurt içinde, 7'si yurt dışında olmak üzere toplam 80 yazma nüshaya ulaşmış ve bunların tamamını ayrıntılı biçimde incelemiştir. Eserin tenkitli metnini oluştururken bu nüshalar arasından en iyi olduğunu düşündüğü üç nüshayı esas almıştır: 1551 yılında istinsah edilen Millî Kütüphane 06 Mil Yz A 9035 numaralı nüsha, 1580 tarihli İBB Atatürk Kitaplığı Bel Yz K1421 numaralı nüsha ve 1589 tarihli Topkapı Sarayı Müzesi Yazma Eserler Kütüphanesi R. 498 numaralı nüsha. Yazar, diliçi çeviri çalışmasında ise bu üç nüsha arasında, metnin sağlamlığı bakımından en güvenilir ve 1580 yılında istinsah edilmesi dolayısıyla Lâmiî'ye tarihsel olarak en yakın nüsha olan İBB Atatürk Kitaplığı Bel Yz K1421 numaralı nüshayı tercih etmiştir. Metin içinde köşeli parantez içinde İ kısaltmasıyla verilen referanslar bu nüshaya işaret etmektedir.

"Diliçi Çeviri Hazırlanırken İzlenen Yol" başlıklı bölümde, eser kaleme alınırken izlenen yöntem okuyucuya açıklanmıştır. Metnin orijinalinde bulunmayan sayfa numaraları ile okuyucunun metni daha rahat takip edebilmesi amacıyla eklenen başlıklar ve başlık numaraları, yazar tarafından esere dâhil edilmiştir. Başlıklar metinde kalın puntıyla yazılmış; ayetler ise tırnak içinde, italik ve Türkçe olarak verilmiştir. Metin içerisinde adı geçen eserler italik ve kalın biçimde gösterilmiştir. Dipnotta hangi sure ve hangi ayet olduğunun bilgisi verilmiştir. Metin içinde iktibas yoluyla verilen ayetlerde, ilgili kısma dipnot eklenmiş ve ayetin tam metni bu dipnotta yer almıştır. Ayrıca, iktibas yapılan bölümler italik olarak işaretlenmiştir. Tenkitli metinde haşiyelerde yer alan minhûvat kayıtları, ilgili yerlere "minhu*" ibaresi eklenerek

dipnotlarda belirtilmiştir. Yazarın esere kendi eklediği açıklamalar ise “çevirenin notu” anlamına gelen (ç.n.) ibaresiyle belirtilmiş, böylece eserdeki notların Lâmiî’ye mi yoksa yazara mı ait olduğu açıkça ayrıştırmıştır. Metin içerisinde yer alan Arapça ve Farsça kelâm-ı kibâr ve vecizeler, herhangi bir dipnot eklenmeksizin tırnak içinde verilmiştir. Karaca, eserde geçen şahıs adlarını, nüshalarda yer aldıkları biçimleriyle muhafaza etmiştir. Ayrıca, farklı biçimlerde geçen aynı veya benzer tazim ifadeleri için, diliçi çeviride en yaygın olarak bilinen karşılıklar tercih edilmiştir.

Yazar, eserin diliçi çevirisini yaparken şiir tercümelerinde manzum edanın korunmasına dikkat etmiştir. Lâmiî tarafından tercüme edilen Arapça ve Farsça manzum metinlerde, Lâmiî’nin tercümesi esas alınmış ve buna göre yazar tarafından günümüz Türkçesine aktarım yapılmıştır. Lâmiî’nin tercümesini sunmadığı manzumeler ise orijinal metinlerdeki manzum yapı korunarak çevrilmeye çalışılmıştır. Yazar, eser boyunca günümüz okuyucusuna hitap eden bir Türkçe ile anlaşılabilir olmayı hedeflemiş; bu sebeple birebir çeviriden çok, kültürel bellek aktarımını amaçlayan işlevsel bir çeviri anlayışını benimsemiştir. “Dizin” bölümünde ise yazar, okuyucunun birçok sûfinin eserde nerede geçtiğine ve onlar hakkında nasıl bahsedildiğine daha kolay ulaşabilme imkânı sağlamıştır. Her iki ciltte ayrı ayrı hazırlanmış dizinlerin bulunması ise okuyucu açısından ayrıca bir kolaylık sağlamaktadır.

Sonuç olarak, *Sûfîler Ansiklopedisi (Fütûhu’l-Mücâhidîn)* adlı eser; birçok sûfinin hayat hikâyesine yer vermesi, Anadolu’da yazılmış ilk sûfî tabakât kitabı olması, çok okunması ve kendisinden sonra yazılan bütün sûfî tabakât kitaplarına kaynaklık etmesi bakımından hem edebiyatımıza hem de tasavvuf tarihine önemli katkılar sunmaktadır. Lâmiî’nin eserine “Müşahade ehlinin kalplerinin huzura kavuşması/güzelleşmesi için mücahitlerin gerçekleştirdiği fetihler” anlamına gelen bu başlığı uygun görmesi, eserin taşıdığı derin manayı ve tasavvufî önemini açıkça ortaya koymaktadır. Lâmiî, bu eser aracılığıyla hakikatin taliplisi olan okuyucuların gönüllerine bir sevinç kapısı aralamayı ve onların manevi dünyalarını zenginleştirmeyi hedeflemiştir. Eser, gerçek aşk sahiplerinin kalplerine hitap eden, onları ilahi hakikate yönelten edebî ve tasavvufî bir rehber hüviyetindedir. Yazar, bu denli maneviyat yüklü ve tarihî bir derinlik taşıyan eseri, Lâmiî Çelebi’nin o dönemdeki sesini bugünün okuyucularına aktarırken ön sözde Lâmiî’nin diliyle “*kalem gibi her şikeste zübân u kâsırın ve devât-misâl her beste-dehân u siyâh-hâturun vazîfesi degüldür*” (Karaca, 2025:23) diyerek sûfîlerin sözlerini aktarmanın zorluğundan bahsetmiştir. Bu hâliyle yazar, kalemini Lâmiî’nin izinden sürmüş ve Lâmiî’nin eklendiği sûfî tabakât zincirinin çağımızdaki sesi olmuştur. Bu müstesna eserin günümüz Türkçesine aktarılması, ilmî camianın istifadesine sunulması noktasında, hocamızın gösterdiği gayret ve emeğe teşekkürü borç biliriz.

Kaynakça

- Karaca, Songül (2025). *Sûfîler Ansiklopedisi (Fütûhu’l-Mücâhidîn)*, İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Karaca, Songül (2019). *Fütûhu’l-Mücâhidîn li-Tervîhi Kulûbi’l-Müşâhidîn (Nefehâtü’l-Üns Tercümesi): İnceleme-Tenkitli Metin-Sözük-Dizin*. Doktora Tezi, Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı.